ΙΕΡΟΝ ΤΟΥ ΖΥΜΥΔΡΗΝΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΕΝ ΘΡΑΚΗ

Ἀποσπ. «Θρᾳκικά» τ. ΙΓ' 1940 σ. 266-276

§ 1. Ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους [1]) οἱ πολεμοχάρμαι Θρᾷκες ἡσυχάσαντες ἀπήλαυσαν εὐνομίας καὶ τραπόμενοι πάντες ἀπερίσπαστοι εἰς τὰ τῆς εἰρήνης ἔργα προήγοντο ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πολιτισμῷ. Ἡ δ' εὔφορος χώρα αὐτῶν ἐγένετο τότε πολυύμνητος διὰ τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν πολυανθρωπίαν καὶ εὐανδρίαν ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ. Τὰ ἀνευρισκόμενα σήμερον ἐν αὐτῇ καὶ τῇ κάτω Μοισίᾳ λείψανα πόλεων καὶ ὁδῶν, μνημεῖα τέχνης μαρμάρινα, ἐφ' ὧν ἐπανθεῖ ἡ χάρις τῆς ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων ἀναγεννηθείσης Ἑλληνικῆς τέχνης, ἐπιγραφαί, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, πολύτιμα κοσμήματα, προερχόμενα ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων, μαρτυροῦσι περὶ τούτου.

Οὗτος ὁ χρυσοῦς, οὕτως εἰπεῖν, αἰὼν τῆς Θρᾴκης, μοναδικὸς ἐν τῷ τετρακισχιλιετεῖ ἱστορικῷ τῆς βίῳ, διήρκεσε δυστυχῶς μέχρι τῆς τῶν Γότθων ἐπιδρομῆς, ἰδίως τῆς δευτέρας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος (376), ἥτις ἀνεστάτωσε τὰ πάντα ἐν αὐτῇ. Ζωηρὰν εἰκόνα τῆς τε ἀκμῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως αὐτῆς παρέχει ἡμῖν ὁ ἱστορικὸς Εὐνάπιος: «Ἡ μὲν Θρᾴκη πᾶσα . . . . . τοιαύτη τίς ἐστι καὶ οὕτω πολυύμνητος. Τοσαύτην δ' οὖσαν αὐτὴν καὶ οὕτω πολυάνθρωπον, εὐδαίμονά τε ἅμα καὶ εὔανδρον ἡ τῶν Σκυθῶν ἄπιστος καὶ παράλογος ἐπανάστασις ἐξαπιναίως καὶ παραχρῆμα τῆς διαβάσεως συντολμηθεῖσα καὶ ἀνοιδήσασα κατεστόρεσεν ἐς τοσόνδε καὶ καθημάξευσε ταῖς συμφοραῖς, ὥστε χρυσὸν ἀποδειχθῆναι πρὸς τὰ Θρᾴκια πάθη τὴν Μυσῶν παροιμιώδη λίαν . . . . . Πόλεις γοῦν εὐαρίθμητοι καὶ ὀλίγαι τινὲς διεσώθησαν . . . . ἡ δὲ χώρα καὶ τὸ πλεῖστον ἀπανάλωται καὶ ἔστιν ἀοίκητον καὶ ἄβατον διὰ τὸν πόλεμον . . . [2]».

---

1) Ἡ Θρᾴκη τῷ 46 μ. Χ. ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐγένετο Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία —provincia Romana. «Thracia hujusque regnata in provinciam redigitur». Eusebii, chron. σελ. 153, καὶ «Θρᾴκη ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου ἐπαρχία ἐχρημάτισε βασιλεύουσα πρίν». Συγκέλλου. σελ. 630, 3.

2) Εὐναπίου, fr. 42, σελ. 32, ἔκδ. Βόννης ἢ ἐκλογῶν σελ. 51.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

§ 2. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς ἀκμῆς των οἱ Θρᾶκες, οἵτινες καὶ ἄλλως ἀνέκαθεν οὐχὶ ὀλιγώρως εἶχον πρὸς τὰ τῶν θεῶν, «δεξιώτερον γὰρ τά τε ἄλλα ἐδόκει τοῦ Μακεδονικοῦ τὸ ἔθνος εἶναι πάλαι τὸ Θράκιον καὶ οὐχ ὁμοίως **εἰς τὰ θεῖα ὀλίγωρον**» [1]), κατελήφθησαν ὑπὸ μεγάλης θρησκοληψίας, ἂν κρίνωμεν ἔκ τε τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνεγερθέντων πολλῶν καλλιπρεπῶν μαρμαρίνων **ναῶν** καὶ τῶν πολυαρίθμων ἀνὰ τὴν ὕπαιθρον χώραν **ἱερῶν Ἑλληνικοῦ τύπου**, πληρουμένων ἀναθημάτων κατὰ τὰ **Ἑλληνικὰ πρότυπα** πεποιημένων[2]). Ταῦτα τὰ ἱερὰ κατὰ τὰς γενομένας ἐσχάτως ἐρεύνας,— διότι ἱκανὰ αὐτῶν μέχρι τοῦδε ἀπεκαλύφθησαν, —ἦσαν συνήθως μικρῶν διαστάσεων καὶ ἄνευ ἀρχιτεκτονικοῦ τινος διακόσμου, ὡς ὕστερον ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νῦν ἔτι τὰ ἐν τῇ χώρᾳ πολλὰ τῶν διαφόρων ἁγίων παρεκκλήσια, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι ναούς, οἵτινες ἦσαν ἐφάμιλλοι τῶν Ἑλληνικῶν κατά τε τὸ κάλλος, τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέγεθος, ὡς διαπιστοῦται ἔκ τε τῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων παραστάσεων τριστύλων, τετραστύλων καὶ πολυστύλων μετὰ ἢ ἄνευ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ καὶ ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων πολλαχοῦ ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων, οἷον κιόνων, κιονοκράνων, σπονδύλων, ἐπιστυλίων, τριγλύφων, θριγγῶν, φατνίων, σιμῶν κτλ. [3]).

Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἕκαστος ναὸς ἢ ἱερόν, ὡς οἶκος τοῦ εἰς ὃν ἱδρύετο θεοῦ, εἶχε τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ· τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ τῶν νομισμάτων τῶν πόλεων, ὧν ἔνιαι μάλιστα εἶχον ἀντίτυπα ἔργων τῶν μεγάλων γλυπτῶν τῶν κλασσικῶν χρόνων, διότι οἱ θεοὶ ἀπεικονίζονται κατὰ τὸν τύπον γνωστῶν ἡμῖν ἀγαλμάτων ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης[4]), καὶ ἐκ τῶν πολλῶν τοπωνυμικῶν Θρακικῶν ἐπιθέ-

1) Π α υ σ α ν ί ο υ, IX, 29, 3.

2) Rostowzew, Journal des Ministr. der Volks. Aufl. kl. ἔτ. 1911, Abteil. IV, 12 ρωσιστί.

3) Τοιαῦτα πολλὰ ἀνευρέθησαν ἐν Φιλιππουπόλει, Τραϊανῇ Αὐγούστῃ, Σερδικῇ, Μαρκιανουπόλει, Πανταλίᾳ, Νικοπόλει πρὸς Ἴστρῳ καὶ ἀλλαχοῦ.

4) Ἡ Νικόπολις λ.χ. πρὸς Ἴστρῳ εἶχεν ἀντίτυπον τοῦ ἐν Παρίῳ περιφήμου Ἔρωτος καὶ τοῦ σαυροκτόνου Ἀπόλλωνος τοῦ Πραξιτέλους, ὧν τὸ πρῶτον ἐν ταῖς γενομέναις οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνασκαφαῖς ἀπεκαλύφθη ἀκέφαλον δυστυχῶς καὶ ἐναπόκειται νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Σοφίας. Ἡ Πανταλία καὶ ἡ Ἀγχίαλος εἶχον ἀντίτυπα τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους τοῦ ἀνευρεθέντος ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἡ Μαρκιανούπολις εἶχεν ὡσαύτως ἀντίτυπα τοῦ Λυκίου Ἀπόλλωνος τοῦ Πραξιτέλους καὶ τοῦ Ἑρμοῦ ὑποδένοντος τὰ σανδάλιά του τοῦ Λυσίππου ἢ τῆς σχολῆς αὐτοῦ. Καὶ ἡ Φιλιππούπολις εἶχεν ἀντίτυπα τοῦ τε σαυροκτόνου καὶ τοῦ Λυκίου Ἀπόλλωνος τοῦ Πραξιτέλους. Ἴδε, F i l o w B. ἀρχαιολογικοὶ παραλληλισμοὶ ἐν τῷ Sbornik, τόμ. XXVI, ἔτ. 1910, σελ. 30 κ.

των τῶν θεῶν[1]), οἵτινες προφανῶς ἐπωνομάζοντο ἐκ τοῦ τόπου ἢ ἐκ τῆς κώμης, ὅπου ἦτο τὸ μετ' ἀγάλματος ἱερόν των. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν τοῖς τῆς ὑπαίθρου χώρας τούτοις ἱεροῖς πρὸς τῷ θεῷ, οὗ ἔφερον τὸ ὄνομα, ἐλατρεύοντο καὶ ἄλλοι θεοί, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῶν συνανευρισκομένων ἐν αὐτοῖς ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν.

Τοιοῦτον ἱερὸν μετ' ἀγάλματος τοῦ θεοῦ (τμημάτων) καὶ πλήθους ἀναθημάτων ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον (1939) τοῦ **Ζυμυδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ** ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Θρᾴκῃ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ μουσείου τῆς Φιλιππουπόλεως Δημ. Τσόντσεφ, ὅστις ποιεῖται μικρὰν ἀνακοίνωσιν περὶ τῶν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφῶν καὶ τῶν ἀποκαλυφθέντων εὑρημάτων [2]), ἅπερ θὰ περιγράψῃ λεπτομερῶς ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἐκδοθησομένῳ προσεχῶς.

§ 3 Ὁ Ἀσκληπιός, θεὸς τῆς ἰατρικῆς, ἦτο μετὰ τῶν συμβοηθῶν του θεῶν τῆς Ὑγιείας καὶ τοῦ Τελεσφόρου ἐκ τῶν μάλιστα λατρευομένων **Ἑλληνικῶν** θεῶν ἐν Θρᾴκῃ[3]), ἰδίως ὡς θεὸς **δοτὴρ τῆς ὑγιείας**. Εἰκάζεται δὲ ὅτι ἡ λατρεία αὐτοῦ εἰσήχθη ἐξ Ἑλλάδος κατὰ τοὺς κλασ-

ἑξῆς καὶ Ἀρχαῖα γλυπτὰ ἐκ Φιλιππουπόλεως, ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Βιβλιοθήκης Φιλιππουπόλεως, ἔτ. 1925 σελ. 111 κ. ἑξῆς, βουλγαριστί.

1) Ἴδε, Μ υ ρ τ. Ἀ π ο σ τ ο λ ί δ ο υ, Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρᾳκῶν, «Θρᾳκικά», τόμ. V, ἔτ. 1934, σελ. 41—59.

2) Δ. Τ σ ό ν τ σ ε φ, Τὸ ἐπὶ τῆς Ροδόπης ἱερὸν τοῦ Ζυμυδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ, βουλγαριστί, ἐν τῇ ἐφημ. «Ζορά» Σοφίας, 27 Φεβρ. 1940, ἀρ. 6211, σελ. 6.

3) Ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Σοφίᾳ πανεπιστημίου Δ. Δέτσεφ ὑπολαμβάνει τὸν Ἀσκληπιὸν μᾶλλον Θρᾳκικὸν θεὸν ὑποστηρίζων ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ Θρᾳκικοῦ(!) ἄ ς (=ἔχις, ἔχιδνα, ὄφις) καὶ τοῦ κ α λ α π ι ό ς — κ λ α π ι ό ς (=κινούμενος). (Ἴδε, Asklepios als Thrakischgriechischer Gott, ἐν τῷ Bull. de l'Inst. archéol. Bulg. τόμ. III, ἔτ. 1925, σελ. 155). Ὁ δὲ ἀρχαιολόγος Reinach θεωρεῖ τὸν μικρὸν τὸ δέμας Τελεσφόρον ἕνεκα τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καυσίας καὶ τῆς ἀχειριδώτου χλαίνης του ὡς γνήσιον Θρᾳκικὸν θεόν, τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὗ τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι τὸ Θρᾳκικὸν π ό ρ ι ς, μεταπλασθέντος ἑλληνιστί. (Ἴδε, Mythes et Religions, II, σελ. 255). Καὶ ὅμως προσφυεστέρα εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ ἐτυμολογία τῶν ὀνομάτων προελθοῦσα ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τῶν θεῶν, τοῦ μὲν Ἀ σ κ λ η π ι ό ς ἐκ τοῦ ἀ σ κ ε λ ὲ ς ἤ π ι ο ς κατὰ τὸ Μέγα Ἐτυμολογικόν, ὅπερ ἀνταποκρίνεται τελείως πρὸς τὴν μείλιχον καὶ ἠπείαν μορφὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεοῦ ὁμοιάζοντος τὸν Δία, ὡς παριστάνεται ἐν ταῖς εἰκόσιν αὐτοῦ, τοῦ δὲ Τ ε λ ε σ φ ό ρ ο ς ἐκ τοῦ τ έ λ ο ς φ έ ρ ε ι ν = λ υ σ ι τ ε λ ή ς (πρβλ. Τελέσαρχος, Τελεσήγορος), ὅπερ ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ, ὡς δαίμονος τῆς ἀναρρώσεως τοῦ νοσοῦντος.

σικοὺς ἤδη χρόνους διὰ τῶν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Εὐξείνου ἀποικιῶν, ὧν νομίσματα, ὡς τῆς Αἴνου καὶ τῆς Ἀγχιάλου, φέρουσι τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ προϊόντι αὕτη ἐγενικεύθη ἔν τε ταῖς πόλεσι καὶ τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ μετὰ τοῦ βαθμιαίου τῶν Θρᾳκῶν ἐξελληνισμοῦ, ὥστε ἐπὶ τῆς ρωμαιοκρατίας ἦτο πανθρακική. Τοῦτο διαπιστοῦται οὐ μόνον ἐκ τῶν πολλαχοῦ ἀνευρισκομένων ἀναθηματικῶν ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἀναγλύφων αὐτοῦ καὶ τῶν συμβοηθῶν του, ὧν τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον τὸ ἐν Φιλιππουπόλει τῷ 1921 ἀνευρεθὲν καὶ νῦν τὸ μουσεῖον αὐτῆς κοσμοῦν [1]), ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ νομισμάτων τῶν πόλεων παραστάσεων αὐτοῦ κατὰ μόνας ἢ μετὰ τῶν συμβοηθῶν

---

1) Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο μήκους 2.70 καὶ ὕψους 0,80 τοῦ μ. ἀποτελεῖ σύμπλεγμα ἐξ ὀκτὼ μορφῶν καὶ περιορίζεται ἑκατέρωθεν ὑπὸ παραστάδος, συγκειμένης ἐκ βωμοῦ ὡς βάθρου καὶ προτομῆς. Ὁ διευθυντὴς τοῦ μουσείου Φιλιππουπόλεως ἀοίδιμος Διάκοβιτς περιέγραψεν αὐτὸ καθορίσας καὶ τὰς ἀγνώστους μορφὰς πρὸς ταῖς γνωσταῖς ἡμῖν ἐξ εἰκόνων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, Ὑγιείας Τελεσφόρου καὶ Ἰασοῦς· ὑποθέτει ὅμως —ἐσφαλμένως— ὅτι ἀπετέλει μέρος τῆς ζωφόρου τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει Ἀσκληπιείου· τὰ ἴχνη τῆς ἐπὶ τοῦ ἄνω καὶ κάτω πλαισίου ἀπεξεσμένης ἐπιγραφῆς, πάντως ἀναθηματικῆς, ἀποκλείουσι τὴν ὑπόθεσιν. (Ἴδε, D i a c o v i t c h B. La frise des divinités salutaires de la Thrace et la culte d'Esculape à Plovdiv, ἐν τῇ ἐπετηρίδι τῆς βιβλιοθήκης Φιλιππουπόλεως, ἔτος 1921, σελ. 51—79, βουλγαριστί). Ὁ ἀρχαιολόγος G. Seure στηριζόμενος εἰς χωρίον τοῦ ρήτορος Αἰλίου Ἀριστείδου ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τῶν Ἀσκληπιαδῶν, ὅπερ ἀναφερόμενον εἰς περιγραφὴν περιφήμου τινὸς ἐπὶ τῶν χρόνων του ἀναγλύφου τῶν Ἀσκληπιαδῶν, πιθανῶς ἐν Περγάμῳ, ἀνταποκρίνεται πλήρως σχεδὸν πρὸς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος νῦν, καθορίζει τὰς μορφὰς αὐτοῦ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ὡς ἑξῆς : Ἰασώ, Πανάκεια, Τελεσφόρος, Ἀσκληπιός, Ὑγίεια, Ἠπιόνη, Μαχάων καὶ Ποδαλείριος. Χρονολογεῖ δὲ τὸ ἀνάγλυφον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος ὑπολαμβάνων αὐτὸ ὡς διάκοσμον βάθρου τοῦ θεοῦ ἢ στηθαίου καὶ ἔργον ἐπιχωρίων γλυπτῶν, μιμηθέντων τὸ κλασσικὸν πρότυπον μετὰ μικρᾶς παραλλαγῆς εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Αἴγλης μεταβληθὲν εἰς Τελεσφόρον. (Ἴδε, G. S e u r e Archéologie Thrace, ἐν τῇ Revue archéol. τόμ. XXIX, ἔτ. 1929, σελ. 51–79). Κατὰ τὴν ἡμετέραν ταπεινὴν γνώμην ἴσως προσφυέστερον εἶναι ἡ παραλλαγὴ τῶν Θρᾳκῶν γλυπτῶν νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὰ πρόσωπα τῶν δύο Ἀσκληπιαδῶν Μαχάονος καὶ Ποδαλειρίου, ἀντικατασταθέντων ὑπὸ τῶν Διοσκούρων Κάστορος καὶ Πολυδεύκους, ὧν ὁ τύπος ἐν τοῖς ἀναγλύφοις εἶναι ὁ κλασσικὸς τοῦ Θρᾳκὸς ἱππέως ἢ Κυρίου Ἥρωος. Διότι οὗτοι, προσωποποίησις τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης καὶ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ἄ ν α κ ε ς, σ ω τ ῆ ρ ε ς καὶ ἀ γ α θ ο ὶ π α ρ α σ τ ά τ α ι τῶν ἐν τῷ πελάγει ὑπὸ καταιγίδων μαστιζομένων φαίνεται ὅτι ἐν Θρᾴκῃ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ὀ ρ φ ι κ ῶ ν συμπεριελήφθησαν ἕνεκα τῶν προμνημονευθεισῶν ἐπωνυμιῶν των μεταξὺ τῶν θεοτήτων τῆς ὑγιείας καὶ τῆς ἀπὸ τῶν νόσων σωτηρίας.

του ἢ ἑνὸς ἑκάστου ἢ τῶν συμβόλων του καὶ ἐκ τῶν τοπωνυμικῶν Θρᾳκικῶν αὐτοῦ ἐπιθέτων.

Ἐκ τῶν ἐπὶ ρωμαιοκρατίας 25 πόλεων, αἵτινες ὡς αὐτόνομοι εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν ἴδια νομίσματα, αἱ 17, τ. ἔ. ἡ Ἀγχίαλος, Ἀδριανούπολις, Αἶνος, Ἀπολλωνία, Βιζύη, Δεβελτός, Διονυσόπολις, Μεσημβρία, Ὀδησσός, Παυταλία, Πέρινθος, Πλωτινόπολις, Σερδική, Τόπηρος, Τραϊανὴ Αὐγοῦστα, Τραϊανόπολις καὶ Φιλιππόπολις φέρουσιν ἐπὶ τῶν νομισμάτων των τὰς εἰκόνας τῶν θεῶν τῆς ὑγιείας, ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν ἐν αὐταῖς λατρείαν αὐτῶν διαπιστουμένης τῆς ὑπάρξεως Ἀσκληπιείων ἐν τῇ Παυταλίᾳ, Σερδικῇ, Τραϊανῇ Αὐγούστῃ, Βιζύῃ, Δεβέλτῳ καὶ Φιλιππουπόλει, ἐξ ὧν ἀνεσκάφη καὶ καθωρίσθη τὸ τῆς Παυταλίας. Τὰ δὲ γνωσθέντα μέχρι τοῦδε ἐξ ἐπιγραφῶν τοπωνυμικὰ τοῦ θεοῦ ἐπίθετα Ζυπαρηνός, Ζυμυδρηνὸς (Ζυλμυζδρηνός, Ζυσδρηνὸς-Zimidrenus), Κουλκουσσηνός, Σαλδηνός, Σαλδοβυσσηνός, Σαλδοκεληνός, Σκαλπηνός, Σπινθοπαρηνός, Στατηνὸς (;), Στραμινηνός, Ρασιπαρηνὸς (;) καὶ Μυρτηνὸς δηλοῦσι τὴν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ ὕπαρξιν ἱερῶν αὐτοῦ.

§ 4. Ἡ τῶν ἱερῶν τούτων θέσις δὲν εἶναι καθωρισμένη, ὡς καὶ ἡ τῶν κωμῶν (vici), παρ' αἷς ἦσαν ἱδρυμένα, ἐξ ὧν προσωνομάσθη ὁ ἐν αὐτοῖς ἐνοικῶν θεός ἀλλ' ἐκ τῶν ἑκασταχοῦ ἀνευρισκομένων ἐνεπιγράφων στηλῶν ἢ ἀναγλύφων ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ἐνδείξεως εἰκάζεται ἡ περιφέρεια, ἐν ᾗ ἐλατρεύετο ὁ Θρᾳκεπώνυμος θεὸς καὶ εἶχεν ἑπομένως καὶ τὸ ἱερόν του. Οὕτω καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ζυμυδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ, domus divina Asklepii Zimidrini, κατὰ Λατινικὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν Θρᾳκῶν στρατιωτῶν, οἰκούντων ἐν κώμαις τῆς Φιλιππουπόλεως μνημονευομέναις, πολιτῶν δὲ τῆς πόλεως, ἀνευρεθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ἐν Ῥώμῃ Esquilini λόφου [1]), εἰκάζετο ὅτι ἦτο περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐν Φιλιππουπόλει Ἀσκληπιεῖον, ὅπως τὸ τοῦ Κουλκουσσηνοῦ ἦτο πιθανῶς τὸ ἐν Σερδικῇ ἔχουσῃ θερμὰς ἰαματικὰς πηγάς. Ἀλλὰ νῦν ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν καθωρίσθη ἡ θέσις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν βορειοδυτικῶν τῆς Ροδόπης δασωδῶν κλιτύων νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως Τατὰρ-Παζαρτζικίου περὶ τὰς δύο καὶ ἡμίσειαν ὥραν δεξιόθεν τοῦ Ἕβρου καὶ οὐ μακρὰν τῆς κώμης Βάτκουν καὶ τῆς μονῆς τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (25 χιλιόμετρα) πλησίον τοῦ χώρου τοῦ ἐπονομαζομένου **Ληστρικὸν πηγάδιον** (haidouschko kladentsche).

---

1) D u m o n t-H o m o l l e. Mélanges κτλ. σελ. 483, ἀρ 83 – H e u z e n Bulletino municipale, ἔτ. 1875, σελ. 87.—CIL, τόμ. VI, ἀρ. 2799.

Ἡ κώμη Βάτκουν, τὸ ἄλλοτε Βυζαντιακὸν ὀχυρὸν Βατκούνιον, ἄρδην καταστραφὲν ὑπὸ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίτσα (1205), κεῖται πιθανῶς παρὰ τῇ Βησσαπάρα [1]), πόλει τῶν Βησσῶν, ἐξ ἧς προῆλθον καὶ ἄλλα μνημεῖα, ὡς καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν ἀρχαίων κωμῶν, παρ' αἷς σήμερον αἱ κῶμαι Βαρβάρα, Κοβάτσεβον, Κοτσάγοβον, Βασικάροβον, Σαλαδίνοβον καὶ ἄλλαι. Ὑπήγετο δὲ ἡ περιφέρεια ἐπὶ ρωμαιοκρατίας εἰς τὴν ἐδαφικὴν περιοχὴν τῆς αὐτονόμου Φιλιπποπόλεως [2]),—ὅθεν καὶ οἱ κωμῆται καλοῦνται cives Philippopolitani, —ἐκτεινομένην καὶ πρὸς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ροδόπης πυκνῶς κατῳκημένα «πολυανθρωποτάτη ἡ Ροδόπη» [3]). Ἐξ ἄλλων δ' ἐντεῦθεν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ὁ Ἀσκληπιὸς ἐπονομάζεται **Ζυπαρηνός** [4]) καὶ **Στατηνὸς** [5]) (;) εἰκάζεται ὅτι εἶχεν αὐτόθι καὶ ἄλλα ἱερὰ καὶ ἑπομένως ἐτιμᾶτο κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῶν ἐξηλληνισμένων ἤδη Βησσῶν, τῶν ἐπὶ ρωμαιοκρατίας οἰκούντων ἀνὰ τὴν πεδιάδα τοῦ νῦν Τατὰρ-Παζαρτζικίου.

Τὸ τοπωνύμιον **Ζύμυδρα** – Ζύμυνδρα (Zumudra-Zimidra). Θρακικόν, πιθανῶς ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ **Ζύ-νδρυμα**—Druma-(Zu-druma) κατὰ μεταγραμματισμὸν καὶ ἀναδιπλασιασμὸν ἐν ἀρχῇ, δηλ. νδύνδρυμα (du-druma) δύ-δρυμα, σδύ-δρυμα, ζύ-δρυμα, ζύ-μυδρα, Πρβλ. Σανσκρ. druma, ἑλλ. δρυμός, δρῦς, δόρυ, δοῦρον, δένδρον κτλ. καὶ ἐσήμαινε προφανῶς δάσος ἢ ἄλσος [6]), παρ' ᾧ, ὡς συνήθως, ἦτο ἱδρυμένον τὸ τοῦ θεοῦ ἱερόν.

§ 5 Κατὰ τὴν γενομένην τοῦ ἀνασκάψαντος τὸ ἱερὸν ἀνακοίνωσιν [7]) τοῦτο ἦτο περιτετοιχισμένον διὰ τετραπλεύρου περιβόλου, οὗ ἑκάστη πλευρὰ εἶχε πάχος 1,10 καὶ μῆκος 20 μέτρων, περιέχον πηγὴν διαυγῆ καὶ δροσεροῦ ὕδατος καὶ κείμενον ἐπὶ δασώδους κλιτύος ὕψους 480 μέτρων ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Πέριξ δὲ τοῦ

1) Itiner. Antonini Augusti.—Π ρ ο κ ο π ί ο υ, περὶ κτισμ. IV, ΙΙ Οὐεσούπαρον.

2) Ἴδε, Μ υ ρ τ. Ἀ π ο σ τ ο λ ί δ ο υ, Συλλογὴ ἀρχ. ἐπιγρ. Φιλιππουπόλεως, ἀρ. 183, «Θρακικά» τόμ. XII. 1939.—D i m i t r o w, περὶ τῶν στρατηγιῶν καὶ τινων ἀστικῶν ἐδαφ κῶν περιφερειῶν τῆς Ρωμαϊκῆς Θρᾴκης, ἐν τῇ ἐπετηρίδι τοῦ μουσείου Σοφίας, τόμ. VI, ἔτ. 1936, σελ 156.

3) Φ ι λ ο σ τ ρ ά τ ο υ, λόγ. ἐρωτ. 3, 16.

4) Μ υ ρ τ. Ἀ π ο σ τ ο λ ί δ ο υ, Συλλογὴ ἐπιγρ. Φιλιππουπόλεως κλπ. «Θρᾳκικά», τόμ. VII, ἔτ. 1936, ἀρ. 184.

5) Τ ο ῦ α ὐ τ ο ῦ, αὐτόθι, τόμ. XII, ἀρ. 183.

6) Ἴδε καὶ Tomaschek, Die alten Thraker, II, Die Sprachreste, b' Personen und Ortsnamen, ἔτ. 1894, Wien.

7) Δ. Τ σ ό ν τ σ ε φ, ἔνθα ἀνωτέρω καὶ κατ' ἰδίας ἐπιστολὰς αὐτοῦ πρὸς τὸν γράφοντα.

περιβόλου τοῦ ἱεροῦ εἰς ἔκτασιν 50-60 μέτρων ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὸ ἔδαφος στρῶμα, 0,20 1,2 μέτρου πάχους ἐξ ὀστῶν ζῴων, λειψάνων τῶν θυμάτων. Προφανῶς δὲ ἐν τῷ περιβόλῳ ἦτο καὶ ὁ ναΐσκος μετὰ τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ.

Τὰ ἀνευρεθέντα ἐντὸς τοῦ περιβόλου μνημεῖα, τὸ πλεῖστον τεθραυσμένα, εἶναι τὰ ἀκόλουθα [1]): 1) Τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῆς Ὑγιείας καὶ τοῦ Τελεσφόρου καθ' ἑκάστους ἢ ὁμοῦ βωμοὶ καὶ τμήματα αὐτῶν 23, ἀναθηματικαὶ στῆλαι 12, ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα καὶ τμήματα αὐτῶν 75, ἀγαλμάτια καὶ γλυπτὰ τμήματα, ἐν οἷς καὶ τοῦ μεγάλου τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀγάλματος, 40· 2) τοῦ Θρᾳκὸς Ἱππέως ἢ Κυρίου Ἥρωος ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα ἐν κινήσει πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ ἐν στάσει 15, θηρῶντος 57, ἐπιστρέφοντος ἐκ θήρας 13, τμήματα 110 καὶ τμήματα ἀγαλματίων 17· 3) μαρμάρινα κιονόκρανα, ἀγγεῖα, κεράμειοι λυχνίαι, σιδηραῖ μάχαιραι, μαχαιρίδια, νομίσματα ρωμαϊκὰ μέχρι τέλους σχεδὸν τοῦ τετάρτου μ.Χ. αἰῶνος, ὁπότε, ὡς φαίνεται, τὸ ἱερὸν κατεστράφη, πιθανῶς καθ' ἡμᾶς κατὰ τὴν δευτέραν τῶν Γότθων ἐπὶ Οὐάλεντος ἐπιδρομήν.

§ 6 Ἔκ τε τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἱεροῦ τούτου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρημάτων ὁ Τσόντσεφ εἰκάζει: α) ὅτι διαφωτίζεται ἱκανῶς ἡ τῶν τοιούτων ἱερῶν κατασκευή, εἰ καὶ οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἵστατο τὸ ἄγαλμα, ὅπερ τὸ οὐσιωδέστερον ζήτημα· ὁ περίβολος δέον νὰ μὴ ὑποληφθῇ ὡς οὐσιῶδες χαρακτηριστικόν, διότι ἐν ἄλλοις ἄλλων θεῶν ἀνασκαφεῖσιν ἱεροῖς δὲν ἀπαντᾷ τοιοῦτος, ἑπομένως ἐνδέχεται ἐνταῦθα νὰ ἐκτίσθη πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν β') ὅτι καθορίζεται ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ παράστασις τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀλλ' αὕτη εἶναι ἤδη καθωρισμένη ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πανθέῳ, γνωστὴ δὲ καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῶν ἐν Θρᾴκῃ ἀνευρεθέντων μέχρι τοῦδε ἱκανῶν ἀναγλύφων αὐτοῦ τε καὶ τῶν συμβοηθῶν του ὁμοῦ ἢ καθ' ἑκάστους, ὡς καὶ ἐκ τῶν νομισμάτων· γ') ὅτι διαπιστοῦται ἡ ἱστορικὴ μαρτυρία ὅτι αὕτη ἡ περιοχὴ ἦτο πυκνῶς ὑπὸ Θρᾳκῶν (μόνον;), συνῳκισμένη-ἐκ τῶν πολλῶν ἐπὶ τῶν ἀναθημάτων Θρᾳκικῶν ὀνομάτων, (μόνον Θρᾳκικῶν;) ὧν ἔνια τὸ πρῶτον ἀπαντῶσιν· δ') ὅτι καταπίπτει ἡ γνώμη τοῦ A. Bouday ὅτι ὁ Θρᾷξ ἱππεὺς (Κύριος Ἥρως) ἐλατρεύετο μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ὡς προστάτης αὐτῶν ἐξ ἀναθήματος γυναικὸς εἰς αὐτὸν τὸ πρῶτον εὑρεθέντος· οὐχὶ τὸ πρῶτον, διότι πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρέθη ἐν Φιλιππουπόλει ἀνάγλυφον αὐ-

1) Περὶ θεμελίων ναΐσκου (σηκοῦ) τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἦτο τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ οὐδεὶς λόγος γίνεται· πάντως ὅμως τὰ μνημονευόμενα κιονόκρανα ἀνῆκον εἰς αὐτόν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Κυρίῳ Ἥρωι. Ἡραΐς Αὐλουτράλεως εὐχὴν»[1]). ἄλλως τε ἡ τοῦ Ἥρωος συνταύτισις τὸ μὲν μετ' ἄλλων Θρακικῶν δευτερευόντων θεῶν ἢ τοπικῶν ἡρώων, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν προσωνυμιῶν αὐτοῦ, τὸ δὲ μεθ' Ἑλληνικῶν θεῶν (Ἀπόλλωνος, Διονύσου, Ἀσκληπιοῦ) καὶ ἀφηρωισθέντων κοινῶν θνητῶν[2]) καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ ὡς ἀλεξικάκου «λοιμοῦ ἐρύκειν τοὺς ὅρους»[3]), ὅθεν τὰ ἐπίθετα αὐτοῦ **σωτήρ, σώζων, θαυματουργός**, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀποκλείῃ τὴν παρὰ τῶν γυναικῶν λατρείαν αὐτοῦ, αἵτινες προεκαλοῦντο καὶ τοὺς ἄνδρας «πρὸς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν, τὰς ἑορτὰς καὶ τοὺς ποτνιασμούς»[4])· ε') ὅτι καταπίπτει ἡ γνώμη τοῦ αὐτοῦ ὅτι ὁ Θρᾷξ Ἱππεὺς δὲν ἦτο θεός, ὁ δὲ ἐπὶ τῶν ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων παριστάμενος ἱππεὺς εἶναι ὁ ἀνατιθεὶς τὸ ἀνάγλυφον, κυροῦται δὲ καὶ συμπληροῦται ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ Κατσάρωφ ὅτι ὁ Θρᾷξ Ἱππεὺς ἦτο ὁ ἐθνικὸς τῶν Θρακῶν θεὸς τυγχάνων τῆς αὐτῆς λατρείας μετὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Οὔτε θεὸς ἀρχῆθεν ἢ ἡμίθεος ἦτο ὁ Ἱππεύς, οὔτε ὀρθὴ ἡ γνώμη δύναται νὰ λογισθῇ ὅτι ὁ Ἱππεὺς εἶναι ὁ προσφέρων τῷ θεῷ τὸ ἀνάθημα, ἀφοῦ οὗτος συνταυτίζεται καὶ ἄλλοις θεοῖς καὶ ἀφηρωϊσθεῖσι θνητοῖς. Κατὰ τὴν ρητὴν μαρτυρίαν «τοῦ κατὰ τὸν γ'.—δ'. αἰῶνα ἀκμάσαντος σοφιστοῦ Φιλοστράτου τοῦ νεωτέρου, ὅστις διελθὼν τὴν Θράκην ἠπόρησε διὰ τὰς τιμάς, ὧν ἐτύγχανε παρὰ τοῖς Θραξὶν **ὁ ἀφηρωισμένος Ρῆσος**, τιμώμενος ὡς θεὸς τῆς θήρας, τῶν ἵππων, τῶν ὁπλιτῶν καὶ ὡς ἰατρὸς καὶ ἀλεξίκακος ἐν γένει, καίπερ οὐδὲν ἀξιοσημείωτον ἐν τῇ ζωῇ του διαπραξάμενος»[5]) οὐδεμία ἀμφιβολία χωρεῖ, τίς καὶ τί ἦτο ὁ **Κύριος Ἥρως**. Κοινὸς θνητὸς οὐδ' ἐκ θεῶν ἕλκων τὸ γένος ὁ τῶν Βιστόνων βασιλεὺς Ρῆσος ἔχων λαμπροὺς ἵππους καὶ ἅρματα, οὗ τὸν οἰκτρὸν θάνατον περιγρά-

---

1) Dumont—Homolle, ἔνθα ἀνωτ. σελ. 332, ἀρ. 32 Μυρτ. Ἀποστολίδου, Συλλογὴ ἐπιγρ. Φιλιππουπόλεως, «Θρακικά», τόμ. VI, ἔτ. 1925 ἀρ. 76.

2) Μυρτ. Ἀποστολίδου, Περὶ τοῦ Θρακὸς Ἱππέως ἢ τοῦ Κυρίου Ἥρωος, Ἀρχεῖον Θρακ. Θησαυροῦ, τόμ. ΣΤ'. ἔτ. 1939, § 7 καὶ 9.

3) Φιλοστράτου, λόγ. ἐρωτ. 3, 16. Ἐν τῇ ἐπὶ στήλης ἀναγλύφῳ παραστάσει σκηνῆς τῆς πρὸς τὸν Κύριον Ἥρωα λατρείας εἰκονίζεται γυνὴ ἐκκενοῦσα ἀσκὸν εἰς μέγαν κρατῆρα. Ἴδε, περὶ τοῦ Θρακὸς Ἱππέως σελ. 20 § 12.

4) Στράβωνος, VII. 3, 4.

5) Μυρτ. Ἀποστολίδου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 19 § 11.—Φιλοστράτου, ἔνθ' ἀνωτ.

φει ὁ Ὅμηρος[1]), ἀφηρωίσθη ὑπὸ τῶν φιλίππων Θρακῶν ὡς ἱππηλάτης, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως διαδιδομένης τῆς λατρείας αὐτοῦ παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἰδίᾳ παρὰ τῷ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ οἰκοῦντι κατήντησεν ὡς ὁ δημοφιλέστατος ἥρως νὰ ὑπολαμβάνηται ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ρωμαιοκρατίας ὡς μόνος ἐθνικὸς τῶν Θρακῶν θεός, ὅθεν συνεταυτίσθη καὶ ἄλλοις ἥρωσι (Διοσκούροις), Θρακικοῖς θεοῖς καὶ τοῖς μεγάλοις Ἑλληνικοῖς θεοῖς Ἀπόλλωνι, Διονύσῳ καὶ Ἀσκληπιῷ· ς') ὅτι καταπίπτει ἡ γνώμη τοῦ N. Voulitsch ὅτι ὁ Θρᾷξ Ἱππεὺς δὲν ἦτο τοπικὸς θεός, τὰ δὲ ἀνάγλυφα αὐτοῦ (ὁ τύπος μᾶλλον) εἰσήχθησαν ἐξ Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἀδύνατον ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ὁ Ἀπόλλων νὰ παρεστάθησαν ὡς ἱππεῖς. Ἀλλ' ἀφοῦ ἦτο ὁ Ρῆσος, πῶς δὲν ἦτο ἐπιχώριος ἥρως καὶ θεός; ἀναμφιβόλως ὅμως ὁ τύπος αὐτοῦ ἐν τῃ τέχνῃ ὡς ἥρωος ἱππέως παρελήφθη παρὰ τῶν Ἑλλήνων συμπαραληφθέντος ἅμα καὶ τοῦ ὀνόματος **ἥρως**, ὡς εὐαρμοστοῦντος αὐτῷ ὡς **ἄνακτι-βασιλεῖ**, ἄρα καὶ **ἥρωι**[2]), ὅθεν τὸ ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων ἀείποτε ἀπαντῶν: **Κυρίῳ Ἥρωι ἢ θεῷ Ἥρωι** καὶ ζ') ὅτι τὸ ἱερὸν ἱδρύθη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος, ἐξ ἀναθηματικῆς ἐπὶ βωμοῦ ἐπιγραφῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νέρουαν Τραϊανὸν καίσαρα (98—117), κατεστράφη δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ τετάρτου αἰῶνος—ἐκ νομισμάτων ἀνευρεθέντων ἐν αὐτῷ· ἀναμφηρίστως ἡ μὴ ἀνεύρεσις ἐν αὐτῷ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς νομισμάτων μεταγενεστέρων χρόνων δηλοῖ τὴν μὴ λειτουργίαν αὐτοῦ περαιτέρω εἴτε τότε καταστραφέντος (κατὰ τὴν δευτέραν εἰς τὴν Θράκην τῶν Γότθων ἐπιδρομήν) εἴτε ἀχρηστευθέντος ἕνεκα τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν περιοικούντων Θρακῶν καὶ καταστραφέντος τότε ἢ βραδύτερον· ἀλλὰ ἡ εἰς τὸν Τραϊανὸν ἀναθηματικὴ ἐπὶ βωμοῦ ἐπιγραφὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ληφθῇ ὡς χρονικὴ ἀφετηρία τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἱεροῦ, διότι ἐνδέχεται τὸ ἱερὸν νὰ ὑφίστατο καὶ πρότερον καὶ νὰ μὴ περιεσώθησαν ἢ νὰ μὴ ἐγένοντο ἐνδείξεις τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ὁ Θρᾷξ Ἱππεὺς—Κύριος Ἥρως ἀπαντᾷ ὡς ἐθνικὸς τῶν Θρακῶν ἥρως ἢ θεὸς κατὰ τὸν τέταρτον ἤδη π. Χ. αἰῶνα, διότι ὡς τοιοῦτος ἀναμφιβόλως ἐγλύφθη ἐπὶ τῆς ἀναγλύφου στήλης, ἐφ' ἧς ἐχαράχθη ἡ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ τοῦ βασιλέως Κετριπόρεως (356—355 π.Χ.) συνθήκη[3]).

§ 7. Τὰ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Τσόντσεφ ἀποκαλύψεως τοῦ ἱεροῦ τούτου τοῦ Ζυμυδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ θετικὰ συμπεράσματα εἶναι καθ' ἡμᾶς:

---

1) Ὁμήρου, Ἰλ. Κ, 470—515.

2) Μυρτ. Ἀποστολίδου, Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 15 § 8 καὶ 19 § 11.

3) CIA, τόμ. II, 66β.—Dumont-Homolle, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 509.—Σαμοθράκη Ἀχ., Κετρίπορις βασιλεὺς τῶν Θρακῶν, Ἀρχεῖον Θρακ. θησαυροῦ, τόμ. Δ'. ἔτ. 1937—38, σελ. 43 κἑξῆς.

1) ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις συνελατρεύετο ὁ **Κύριος Ἥρως**, ὅστις ὡς ἀλεξίκακος καὶ σωτὴρ συνεταυτίσθη ὑπό τινος λάτρεως τῷ θεῷ τῆς ὑγιείας· 2) ὅτι συνδυαζομένης τῆς λειτουργίας τοῦ ἱεροῦ τούτου μετὰ τῆς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους λειτουργίας τοῦ **Νυμφαίου**-ἱεροῦ τῶν **Βουρδαπηνῶν Νυμφῶν**, τοῦ ἀποκαλυφθέντος τῷ 1896 μετὰ πολλῶν ὡσαύτως εὑρημάτων ὑπὸ τοῦ ἀρχαιολόγου Δοβρούσκυ παρὰ τη ἀριστερᾷ τοῦ Ἕβρου ὄχθῃ ἐν τῇ αὐτῇ περιφερείᾳ (Βησσαπάρας-Τατὰρ Παζαρτζικίου) [1]) καὶ μετ' ἄλλων γνωστῶν ἤδη ἡμῖν ἱερῶν ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων μνημείων προερχομένων ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου καὶ χρόνου, οἱ ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ οἰκοῦντες Βησσοὶ κατείχοντο ὑπὸ τῆς αὐτῆς ὡς οἱ ἄλλοι Θρᾷκες τότε θρησκοληψίας· 3) ὅτι ἐκ τῆς ἐν ταῖς ἐντεῦθεν καὶ ἄλλοθεν ἐπιγραφαῖς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ τύπου αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν κυρίων Θρᾳκικῶν ὀνομάτων, τυπικῶς ἐξηλληνισμένων, μετὰ πατρωνυμικῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν ἢ τἀνάπαλιν τεκμηριοῦται ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ Βησσῶν, ὅστις ἤρξατο ἐπὶ μακεδονοκρατίας, συνετελέσθη δὲ ἐπὶ ρωμαιοκρατίας [2]). Ὁ ποικίλος φωνητικὸς μετασχηματισμὸς τοῦ τοπωνυμικοῦ τοῦ θεοῦ ἐπιθέτου Ζυμυδρηνὸς εἰς **Ζινδρουμηνός, Ζυλμυζδρηνός, Ζυμυζδρηνός, Ζυσδρηνὸς** δηλοῖ ἄγνοιαν τῆς Θρᾳκικῆς γλώσσης καὶ 4) ὅτι ἐπακολούθημα τοῦ τε ἐξελληνισμοῦ τούτου τῶν Βησσῶν καὶ τῆς θρησκοληψίας των ἀναντιρρήτως θὰ ἦτο ἡ ἐξημέρωσις αὐτῶν ἐπὶ ρωμαιοκρατίας· ἐκ τούτου δὲ ἡ παρὰ Στράβωνι εἴδησις ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του οἱ Βησσοὶ «ὑπὸ ληστῶν λησταὶ προσαγορεύονται, καλυβῖταί τε καὶ λυπρόβιοι» [3]), φαίνεται ἡμῖν ἐξωγκωμένη καὶ μᾶλλον ἐκ παραδόσεως ἀπὸ τοῦ παρελθόντος παραμείνασα, μεταβιβαζομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, εἰ μὴ περὶ πάντων, τοὐλάχιστον περὶ τῶν ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν οἰκούντων φύλων, ἅτινα ἠσχολοῦντο περὶ τὰς τέχνας καὶ τὴν γεωργίαν [4]). Ἀνευρεθεῖσα ἐν τῷ

1) D o b r a s k y, Sbornik, τόμ XIII, σελ. 404 καὶ XVI—XVII, σελ 64 κἑξῆς καὶ Bull, de corr. Héllenique, ἔτ. 1897, σελ. 119.

2) Ἴδε, Μ υ ρ τ. Ἀ π ο σ τ ο λ ί δ ο υ, Συλλογὴ ἐπιγρ. Φιλιππουπόλεως, «Θρᾳκικά», τόμ. XII, ἔτ. 1939, ἐπιγρ. 183, σημ. 4.

3) Σ τ ρ ά β ω ν ο ς, VII, 5, 12.

4) Οἱ Βησσοὶ ἦσαν περιώνυμοι διὰ τὴν ἐν τῇ μεταλλουργίᾳ ἐπιτηδειότητά των γινώσκοντες τὴν κατεργασίαν τοῦ σιδήρου, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ ἀργύρου καὶ τοῦ χρυσοῦ. Ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις των κατεσκευάζοντο τὰ περίφημα Θρᾳκικὰ ὅπλα, ἰδίᾳ ἡ σιδηρᾶ μάχαιρα ἢ σκάλμη καὶ ὁ πέλεκυς. Ἦσαν δὲ καὶ δεξιοὶ μεταλλωρύχαι. V e g e t i i, II, 11. καὶ IV, 24.—Ἴδε καὶ T o m a s c h e k, ἔνθα ἀνωτ. I, σελ. 76.

ἱερῷ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἀξιωματούχου ἑλληνορωμαίου στρατιωτικοῦ τοῦ Αὐρηλίου Διονυσοδώρου εἰς τὸν ἐπιφανέστατον θεὸν Ἀσκληπιὸν Ζυμυζδρηνὸν ἐπὶ **ληστολογήσει** (ληστολογήσας [1]) δηλοῖ τὴν συστηματικὴν τῶν ληστῶν καταδίωξιν καὶ σύλληψιν, εἴ που ἐνεφανίζοντο.

Κ. ΜΥΡΤ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ δ. φ.

1) λ η σ τ ο λ ο γ ῶ=Συλλέγω, συλλαμβάνω καταδιώκων ληστάς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

1) ~~Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου ...~~ Κ. Μυρτίδου Ἀποστολίδου

Ἱερὸν τοῦ Ζυμυδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Θρᾴκῃ.

ἐν Θρακικοῖς Αθ. τ. ΙΓ΄ 1940

§ 1. Ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους[1] οἱ πολεμοχάρμαι Θρᾷκες ἡσυχάσαντες ἀπήλαυσαν εὐνομίας καὶ τραπόμενοι πάντες ἀπερίσπαστοι εἰς τὰ τῆς εἰρήνης ἔργα προήγοντο ἐν τῷ ἑλληνικῷ πολιτισμῷ. Ἡ δ' εὔφορος χώρα αὐτῶν ἐγένετο τότε πολύυμνητος διὰ τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν πολυανθρωπίαν καὶ εὐανδρίαν ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ. Τὰ ἀνευρισκόμενα σήμερον ἐν αὐτῇ ~~μετὰ~~ καὶ τῇ κάτω Μοισίᾳ λείψανα πόλεων καὶ ὁδῶν, μνημεῖα τέχνης μαρμάρινα, ἐφ' ὧν ἐπανθεῖ ἡ χάρις τῆς ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων ἀναγεννηθείσης ἑλληνικῆς τέχνης, ἐπιγραφαί, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, πολύτιμα κοσμήματα, προερχόμενα ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων μαρτυροῦσι περὶ τούτου.

Οὗτος ὁ χρυσοῦς, οὕτως εἰπεῖν, αἰὼν τῆς Θρᾴκης, μοναδικὸς ἐν τῷ τετρακισχιλιετεῖ ἱστορικῷ της βίῳ, διήρκεσε δυστυχῶς μέχρι τῆς τῶν Γότθων ἐπιδρομῆς, ἰδίως τῆς δευτέρας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος (376), ἥτις ἀνεστάτωσε τὰ πάντα ἐν αὐτῇ. Ζωηρὰν εἰκόνα τῆς τε ἀκμῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως αὐτῆς παρέχει ἡμῖν ὁ ἱστορικὸς Εὐνάπιος: « Ἡ μὲν Θρᾴκη πᾶσα.... τοιαύτη τις ἐστὶ καὶ οὕτω πολύυμνητος. Τοσαύτην δ' οὖσαν αὐτὴν καὶ οὕτω πολυάνθρωπον, εὐδαίμονά τε ἅμα καὶ εὔανδρον ἡ τῶν Σκυθῶν ἄπιστος καὶ παράλογος ἐπανάστασις ἐξαπιναίως καὶ παραχρῆμα τῆς δια-

1) Ἡ Θρᾴκη τῷ 46 μ.Χ. ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐγένετο Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία - provincia Romana. « Thracia hujusque regnata in provinciam redigitur » Eusebii, chron. σελ. 153, καὶ « Θρᾴκη ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου ἐπαρχία ἐχρημάτισε βασιλεύουσα πρὶν » Συγκέλλου, σελ. 630, 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

2).

βάσεως συντελεσθεῖσα καί ἀνοιδήσασα κατεστόρεσεν ἐς τοσόνδε καί κατεμάχεσε ταῖς συμφοραῖς, ὥστε χρεών ἀποδειχθῆναι πρός τά Θρᾴκια πάθη τήν Μυσῶν παροιμιώδη λίαν.... Πόλεις γοῦν ἀναρίθμητοι καί ὀλίγαι τινές διεσώθησαν.... ἡ δέ χώρα καί τό πλεῖστον ἀπανάλωται καί ἔστιν ἀοίκητον καί ἄβατον διά τόν πόλεμον...».[2)]

§2. Κατά τούς χρόνους τούτους τῆς ἀκμῆς των οἱ Θρᾷκες, οἵτινες καί ἄλλως ἀνέκαθεν οὐχί ὀλιγώρως εἶχον πρός τά τῶν θεῶν, «δεισιώτερον γάρ τά τε ἄλλα ἔδοξε τοῦ Μακεδονικοῦ τό ἔθνος εἶναι πάλαι τό Θρᾴκιον καί οὐχ ὁμοίως ἐς τά θεῖα ὀλίγωρον»,[3)] κατελήφθησαν ὑπό μεγάλης θρησκοληψίας, ἄν κρίνωμεν ἔκ τε τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνεγερθέντων πολλῶν καλλιπρεπῶν μαρμαρίνων ναῶν καί τῶν πολυαρίθμων ἀνά τήν ὕπαιθρον χώραν ἱερῶν, Ἑλληνικοῦ τύπου, κληρουμένων ἀναθημάτων κατά τά Ἑλληνικά πρότυπα πεποιημένων.[4)] Ταῦτα τά ἱερά κατά τάς γενομένας ἐσχάτως ἐρεύνας, διότι ἱκανά αὐτῶν μέχρι τοῦδε ἀπεκαλύφθησαν, ἦσαν συνήθως μικρῶν διαστάσεων καί ἄνευ ἀρχιτεκτονικοῦ τινος διακόσμου, ὡς ὕστερον ἐπί τοῦ χριστιανισμοῦ καί νῦν ἔτι τά ἐν τῇ χώρᾳ πολλά τῶν διαφόρων ἁγίων παρεκκλήσια, ἐν ἀντιθέσει πρός τούς ἐν ταῖς πόλεσι ναούς, οἵτινες ἦσαν ἐφάμιλλοι τῶν Ἑλληνικῶν κατά τε τό κάλλος, τόν ρυθμόν καί τό μέγεθος, ὡς διαπιστοῦται ἔκ τε τῶν ἐπί τῶν νομισμάτων παραστάσεων τριστύλων, τετραστύλων καί πολυστύλων μετά ἤ ἄνευ ἀετωμάτων ναῶν καί ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων πολλαχοῦ ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων, οἷον κιόνων, κιονοκράνων, σπονδύλων, ἐπιστυλίων, τριγλύφων, θριγκῶν, φατνίων, σιμῶν κτλ.[5)]

2) Εὐναπίου, fr. 42, σελ. 32, ἔκδ. Bonn ἤ Ἐκλογαί σελ. 51.

3) Παυσανίου, IX, 29, 3.

4) Rostowzew, Journal des Ministr. der Volks. Aufkl. Kl. Jl. 1911, Abteil. IV, 12 ρωσιστί.

5) Τοιαῦτα πολλά ἀνευρέθησαν ἐν Φιλιππουπόλει, Τραϊανῇ Αὐγούστῃ, Σερδικῇ, Μαρκιανουπόλει, Παυταλίᾳ, Νικοπόλει πρός Ἴστρῳ καί ἀλλαχοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἕκαστος ναός ἤ ἱερόν, ὡς οἶκος τοῦ εἰς ὅν ἱδρύετο θεοῦ, εἶχε τό ἄγαλμα αὐτοῦ· τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ~~[illegible]~~ νομισμάτων τῶν πόλεων, ἅτινα εἶναι μάλιστα εἶχον ἀντίτυπα ἔργων τῶν μεγάλων γλυπτῶν τῶν κλασσικῶν χρόνων, διότι οἱ θεοί απεικονίζονται κατά τόν τύπον γνωστῶν ἡμῖν ἀγαλμάτων ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης,[6] καί ἐκ τῶν πολλῶν τοπωνυμικῶν θρακικῶν ἐπιθέτων τῶν θεῶν,[7] οἵτινες προφανῶς ἐπωνομάζοντο ἐκ τοῦ τόπου ἤ ἐκ τῆς κώμης, ὅπου ἦτο τό μετ' ἀγάλματος ἱερόν των. Φαίνεται δέ ὅτι ἐν τοῖς τοῦ ὑπαίθρου χώρας τούτοις ἱεροῖς πρός τῷ θεῷ, οὗ ἔφερον τό ὄνομα, ἐλατρεύοντο καί ἄλλοι θεοί, ἄν κρίνῃ τις ἐκ τῶν συνανευρισκομένων ἐν αὐτοῖς ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων μετ' ἐπιγραφῆς.

Τοιοῦτον ἱερόν μετ' ἀγάλματος τοῦ θεοῦ (τεμάχια) καί πλῆθος ἀναθημάτων ἀπεκαλύφθη κατά τόν παρελθόντα Σεπτέμβριον (1934) τοῦ Συμβδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Θρᾴκῃ ὑπό τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης καί τοῦ μουσείου τῆς Φιλιππουπόλεως Δημ. Τσόντσεφ, ὅστις ποιεῖται μικράν ἀνακοίνωσιν περί τῶν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφῶν καί τῶν ἀποκαλυφθέντων εὑρημάτων,[8] ἅπερ θά περιγράψῃ λεπτομερῶς ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἐκδοθησομένῳ προσεχῶς.

---

6) Ἡ Νικόπολις ἡ πρός Ἴστρῳ εἶχεν ἀντίτυπον τοῦ ἐν Παρίῳ περιφήμου Ἔρωτος καί τοῦ σαυροκτόνου Ἀπόλλωνος τοῦ Πραξιτέλους, ὧν τό πρῶτον ἐν ταῖς γενομέναις πρό ὀλίγων ἐτῶν ἀνασκαφαῖς ἀπεκαλύφθη ἀκέφαλον δυστυχῶς καί εὑρίσκεται νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Σοφίας. Ἡ Παυταλία καί ἡ Ἀγχίαλος εἶχον ἀντίτυπα τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους τοῦ ἀνευρεθέντος ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἡ Μαρκιανούπολις εἶχεν ὡσαύτως ἀντίτυπα τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος τοῦ Πραξιτέλους καί τοῦ Ἑρμοῦ ὑποδένοντος τό σανδάλιά του τοῦ Λυσίππου ἤ τῆς σχολῆς αὐτοῦ. Καί ἡ Φιλιππούπολις εἶχεν ἀντίτυπα τοῦ σαυροκτόνου καί τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος τοῦ Πραξιτέλους. Ἴδε, Filow B. Ἀρχαιολογικοί παραλληλισμοί ἐν τῷ Sbornik, τόμ. XXVI, ἔτ. 1910, σελ. 30 κἑξῆς καί Ἀρχαῖα γλυπτά ἐκ Φιλιππουπόλεως, ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Βιβλιοθήκης Φιλιππουπόλεως, ἔτ. 1925, σελ. 111 κἑξῆς, βουλγαριστί.

7) Ἴδε, Μυρτ. Ἀποστολίδου, περί τῆς θρησκείας τῶν Θρᾳκῶν, Θρᾳκικά, τόμ. V, ἔτ. 1934, σελ. 41-59.

8) Δ. Τσόντσεφ, Τό ἐπί τῆς Ῥοδόπης ἱερόν τοῦ Συμβδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ, βουλγαριστί, ἐν τῇ ἐφημ. Ζορά Σοφίας, 27 Φεβρ. 1940, ἀρ. 6211, σελ. 6.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

4)

23. Ὁ Ἀσκληπιός, θεός τῆς ἰατρικῆς, ἦτο μετά τῶν συμβοηθῶν του θεῶν τῆς Ὑγιείας καί τοῦ Τελεσφόρου ἐκ τῶν μᾶλλον λατρευομένων ~~[illegible]~~ Ἑλληνικῶν θεῶν ἐν Θρᾴκῃ,[9] ἰδίως ὡς θεός σωτὴρ τῆς ὑγιείας. Εἰκάζεται δέ ὅτι ἡ λατρεία αὐτοῦ εἰσήχθη ἐξ Ἑλλάδος κατά τούς κλασσικούς ἤδη χρόνους διά τῶν ἐπί τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου καί τοῦ Εὐξείνου ἀποικιῶν, ὧν νομίσματα, ὡς τῆς Αἴνου καί τῆς Ἀγχιάλου, φέρουσι τήν εἰκόνα αὐτοῦ ἀπό τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος. Σύν τῷ χρόνῳ δέ προϊόντι αὕτη ἐγενικεύθη ἔν τε ταῖς πόλεσι καί τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ μετά τοῦ βαθμιαίου τῶν Θρᾳκῶν ἐξελληνισμοῦ, ὥστε ἐπί τῆς ρωμαιοκρατίας ἦτο πανθρᾳκική. Τοῦτο διαπιστοῦται οὐ μόνον ἐκ τῶν πολλαχοῦ ἀνευρεθέντων ~~[illegible]~~ ἀναθηματικῶν (ἀπό τῶν χρόνων ἐκείνων) ἀναγλύφων αὐτοῦ καί τῶν συμβοηθῶν του, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ὧν τό μέγιστον καί κάλλιστον τό ἐν Φιλιππουπόλει τῷ 1921 ἀνευρεθέν καί νῦν τό μουσεῖον αὐτῆς κοσμοῦν,[10] ἀλλά καί ἐκ τῶν ἐπί νομισμάτων τῶν πόλεων παραστάσεων αὐτοῦ κατά μόνας ἤ μετά τῶν συμβοηθῶν του ἤ ἐκ τῶν συμβόλων του καί ἐκ τῶν τοπωνυμικῶν Θρᾳκικῶν αὐτοῦ ἐπιθέτων, ἑκάστου ἤ τῶν συμβόλων του ~~καί ἐκ τῶν~~

9) Ὁ καθηγητής τοῦ ἐν Σοφίᾳ πανεπιστημίου Δ. Ντέτσεφ ὑπολαμβάνει τόν Ἀσκληπιόν μᾶλλον Θρᾳκικόν θεόν ὑποστηρίζων ὅτι τό ὄνομα αὐτοῦ εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ Θρᾳκικοῦ (!) ἄς (= ἔχις, ἔχιδνα, ὄφις) καί τοῦ καλαπιός-κλαπιός (= κινούμενος). Ἴδε; Asklepios als Thrakisch-griechischer Gott, ἐν τῷ Bull. de l'Inst. archéol. Bulg. τόμ. III, ἔτ. 1925, σελ. 155. Ὁ δέ ἀρχαιολόγος Reinach θεωρεῖ τόν μικρόν τό δέμας Τελεσφόρον ὅστις κατά τήν ἐπί τῆς κεφαλῆς του καλύπτραν καί τῆς ἀχειριδώτου χλαίνης του ὡς γνήσιον Θρᾳκικόν θεόν, τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ οὗ τό δεύτερον συνθετικόν εἶναι τό Θρᾳκικόν πόρις, μεταπλασθέντος ἑλληνιστί. Ἴδε, Mythes et Religions, II. σελ. 255. Καί ὅμως προσφυεστέρα εἶναι ἡ Ἑλληνική ἐτυμολογία τῶν ὀνομάτων προελθοῦσα ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τῶν θεῶν, τοῦ μέν Ἀσκληπιοῦ ἐκ τοῦ αἰσκελές ἤπιος κατά τό Μέγα Ἐτυμολογικόν, ὅπερ ἀνταποκρίνεται τελείως πρός τήν μείλιχον καί ἠπίαν μορφήν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεοῦ, ὁμοιάζοντος τόν Δία, ὡς παριστάνεται ἐν ταῖς εἰκόσιν αὐτοῦ, τοῦ δέ Τελεσφόρος ἐκ τοῦ τέλος φέρειν = λυσιτελής (πρβλ. Τελέσαρχος, Τελεσήγορος), ὅπερ ἀνταποκρίνεται ἀκριβέστατα πρός τήν ἰδιότητα αὐτοῦ, ὡς δαίμονος τῆς ἀναρρώσεως τοῦ νοσοῦντος.

10) Τό ἀνάγλυφον τοῦτο μήκους 2.70 καί ὕψους 0.80 τοῦ μ. ἀποτελεῖ σύμπλεγμα ἐξ ὀκτώ μορφῶν καί περιορίζεται ἑκατέρωθεν ὑπό παραστάδος, συγκειμένου ἐκ βωμοῦ ἤ βάθρου καί προτομῆς. Ὁ διευθυντής τοῦ μουσείου Φιλιππουπόλεως ἀοίδιμος Τσόνκοβιτς περιγράψας αὐτό καθορίσας καί τάς ἀγνώστους μορφάς πρός ταῖς γνωσταῖς ἡμῖν ἐξ εἰκόνων ~~[illegible]~~ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, Ὑγιείας, Τελεσ-

5)

Ἐκ τῶν ἐπὶ ρωμαιοκρατίας 25 πόλεων, αἵτινες ἦσαν αὐτόνομοι, εἶχον τὸ δικαίωμα
τοῦ κόπτειν ἴδια νομίσματα, αἱ 17, τ.ἔ. ἡ Ἀγχίαλος, Ἀδριανούπολις, Αἶνος, Ἀπολ-
λωνία, Βιζύη, Δεβελτός, Διονυσόπολις, Μεσημβρία, Ὀδησσός, Παυταλία, Πέρινθος,
Πλωτινόπολις, Σερδική, Τόπειρος, Τραϊανὴ Αὐγοῦστα, Τραϊανόπολις καὶ Φιλιπ-
πόπολις, φέρουσιν ἐπὶ τῶν νομισμάτων των ~~παραστάσεις~~ τὰς εἰκόνας τῶν θεῶν τῆς ὑγιείας, ὅπερ μαρ-
τυρεῖ τὴν ἐν αὐταῖς λατρείαν αὐτῶν διαπιστουμένης τῆς ὑπάρξεως Ἀσκληπιείων ἐν τῇ
Παυταλίᾳ, Σερδικῇ, Τραϊανῇ Αὐγούστῃ, Βιζύῃ, Δεβέλτῳ καὶ Φιλιππουπόλει, ἐξ ὧν αἰ-
σιαζη καὶ καθορίσθη τὸ τῆς Παυταλίας. Τὰ δὲ γνωσθέντα μέχρι τοῦδε ἐξ ἐπιγραφῶν τοπωνυ-
μικὰ τοῦ θεοῦ ἐπίθετα Ζυπαρηνός, Ζυμυδρηνός (Ζυλμυζδρηνός, Συδρηνός - Zimidre-
nus), Κουλκουσσηνός, Σαλδηνός, Σαλδοβυσσηνός, Σαλδοκεληνός, Σκαλπηνός, Σπινθο-
παρηνός, Σταληνός(;), Στραμινηνός, Ρασιπαρηνός(;) ~~καὶ~~ Μυρηνός δηλοῦσι τὴν ἐν
τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ ὕπαρξιν ἱερῶν αὐτοῦ.

φόρου καὶ Ἰασοῦς· ὑποθέτει ὅμως ~~[illegible]~~ ὅτι ἀποτελεῖ μέρος τῆς ζωφόρου τοῦ ἐν Φιλιππου-
πόλει Ἀσκληπιείου· τὰ ἴχνη [illegible] καὶ [illegible] ἀπεξεσμένης ἐπιγραφῆς, πάντως ἀνα-
θηματικῆς, ἀποκλείουσι τὴν ὑπόθεσιν. Ἴδε, Dimovitch D. La frise des divinités salutaires de la
Thrace et le culte d'Esculape à Plovdiv, ἐν τῇ ἐπετηρίδι τῆς βιβλιοθήκης Φιλιππουπόλεως, ἔτ.
1921, σελ. 51-79, βουλγαριστί. Ὁ ἀρχαιολόγος G. Seure στηριζόμενος εἰς χωρίον τοῦ ῥήτορος Αἰλίου Ἀ-
ριστείδου ἐν τῷ ὑμνῳ τῶν Ἀσκληπιαδῶν, ὅπερ ἀναφερόμενον εἰς περιγραφὴν περιφήμου τινὸς
ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἀναγλύφου τῶν Ἀσκληπιαδῶν, πιθανῶς ἐν Περγάμῳ, ἀνακουφίζεται πλήρως
σχετὸν πρὸς [illegible] περὶ οὗ ὁ λόγος νῦν, καθορίζει τὰς μορφὰς αὐτοῦ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά ὡς ἑξῆς:
Ἰασώ, Πανάκεια, Τελεσφόρος, Ἀσκληπιός, Ὑγίεια, Ἠπιόνη, Μαχάων καὶ Ποδαλείριος. Χρονο-
λογεῖ δὲ τὸ ἀνάγλυφον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ τρίτου μ.Χ. αἰῶνος ὑπολαμβάνων αὐτὸ ὡς διάκοσμον
βάθρου τοῦ θεοῦ ἢ σηκοῦ καὶ ἔργον ἐπιχωρίων γλυπτῶν, μιμηθέντων τὸ κλασσικὸν πρότυπον
μετὰ μικρᾶς παραλλαγῆς εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Αἴγλης μεταβληθὲν εἰς Τελεσφόρον. Ἴδε, G. Seure
Archéologie Thrace, ἐν τῇ Revue archéol. τόμ. XXIX, ἔτ. 1929, σελ. 51-79. Κατὰ τὴν ἡμετέ-
ραν ταπεινὴν γνώμην ἴσως προσφυέστερον εἶναι ἡ παραλλαγὴ τῶν Θρακῶν γλυπτῶν νὰ ἐσυνετάθη
καὶ εἰς τὰ πρόσωπα τῶν δύο Ἀσκληπιαδῶν Μαχάονος καὶ Ποδαλειρίου, ἀντικατασταθέντων ὑπὸ τῶν
Διοσκούρων Κάστορος καὶ Πολυδεύκους, ὧν ὁ τύπος ἐν τοῦ ἀναγλύφου εἶναι ὁ κλασσικὸς τοῦ Θρα-
κὸς Ἱππέως ἢ Κυρίου Ἥρωος. Διότι οὗτοι, προσωποποίησις τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης καὶ ὑπὸ τὴν ἐπω-
νυμίαν ἄνακες, σωτῆρες καὶ ἀγαθοὶ παραστάται τῶν ἐν τῷ πελάγει ὑπὸ τρικυμίας μαχομένων
φαίνεται ὅτι ἐν Θρᾴκῃ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ὀρφικῶν συμπεριελήφθησαν εἰς τὰ τῶν ὁρμηνευ-
θεισῶν ἐπωνυμιῶν των μεταξὺ τῶν θεοτήτων τῆς ὑγιείας καὶ τῆς ἀπὸ τῶν νόσων σωτηρίας.

6) 24. Ἡ τῶν ἱερῶν τούτων θέσις δὲν εἶναι καθωρισμένη, ὡς καὶ ἡ τῶν κωμῶν (vici), παρ' αἷς ἦσαν ἱδρυμένα, ἐξ ὧν προσωνομάσθη ὁ ἐν αὐτοῖς ἐνοικῶν θεός· ἀλλ' ἐκ τῶν ἑκασταχοῦ ἀνευρισκομένων ἐνεπιγράφων στηλῶν ἢ ἀναγλύφων ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ἐνδείξεως εἰκάζεται ἡ περιφέρεια, ἐν ᾗ ἐλατρεύετο ὁ δημωτικώνυμος θεὸς καὶ εἶχεν ἑπομένως καὶ τὸ ἱερόν του. Οὕτω καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ζυμυδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ, domus divina Asklepii Zimidreni, κατὰ λατινικὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν Θρᾳκῶν στρατιωτῶν, οἰκούντων ἐν κώμαις τῆς Φιλιππουπόλεως μνημονευομένας, πολιτῶν δὲ τῆς πόλεως, ἀνευρεθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ἐν Ῥώμῃ Esquilini λόφου,[11] εἰκάζετο ὅτι ἦτο περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐν Φιλιππουπόλει Ἀσκληπιεῖον, ὅπως τὸ τοῦ Κουλκουσσηνοῦ ἦτο πιθανῶς τὸ ἐν Σερδικῇ ἔχουσῃ θερμὰς ἰαματικὰς πηγάς. Ἀλλὰ νῦν ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν καθωρίσθη ἡ θέσις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν βορειο-δυτικῶν τῆς Ῥοδόπης δασωτῶν κλιτύων νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως Ταταρ-Παζαρτζικίου περὶ τὰς δύο καὶ ἡμίσειαν ὥραν ~~[illegible]~~ δεξιόθεν τοῦ Ἕβρου καὶ οὐ μακρὰν τῆς κώμης Βάτκουν καὶ τῆς μονῆς τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (2,5 χιλιόμετρα) πλησίον τοῦ χώρου τοῦ ἐπονομαζομένου Ληστρικὸν πηγάδιον (haidouschko kladentsche).

Ἡ κώμη Βάτκουν, τὸ ἄλλοτε βυζαντινὸν ὀχυρὸν Βατκούνιον, ἄρδην καταστραφὲν ὑπὸ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίτσα (1205), κεῖται πιθανῶς παρὰ τῇ Βησσαπάρᾳ,[12] πόλει τῶν Βησσῶν, ἐξ ἧς προῆλθον καὶ ἄλλα μνημεῖα, ὡς καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν ἀρχαίων κωμῶν, παρ' αἷς σήμερον αἱ κῶμαι Βαρβάρα, Κοβάλοβον, Κοτσάροβον, Βασιλίτροβον, Σαραδένοβον καὶ ἄλλαι. Ὑπήγετο δὲ ἡ περιφέρεια ἐν ῥωμαιοκρατίᾳ εἰς τὴν ἐδαφικὴν περιοχὴν τῆς αὐτονόμου Φιλιππουπόλεως,[13] ὅθεν καὶ οἱ κωμῆται καλοῦνται cives Philippopolitani, ἐκτεινομένην καὶ πρὸς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ῥοδόπης, ...

11) Dumont-Homolle, Mélanges κτλ. σελ. 483, ἀρ. 83. – Henzen, Bulletino municipale, ἔτ. 1875, σελ. 47. – CIL, τόμ. VI, ἀρ. 2799.

12) Itiner. Antonini Augusti. – Προκοπίου, περὶ κτισμ. IV, 11. – Οὐεσσέλινγον.

13) Ἰδ. Μυρτ. Ἀποστολίδου, Συλλογὴ ἀρχ. ἐπιγρ. Φιλιππουπόλεως, ἀρ. 183, Θρᾳκικά, τόμ. XII, 1939. – Dimitrow, περὶ τῶν στρατηγιῶν καὶ τῶν κωμῶν ἐδαφικῶν περιφερειῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς Θρᾴκης, ἐν τῷ Επετηρίδι τοῦ Πανεπιστημίου Σοφίας, τόμ. VI, ἔτ. 1936, σελ. 136.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

7) [illegible])

κατερειπωμένα μπολυανθρωπολίχνη ή Ροδόπη»[14]. Εξ άλλων δ' ενόθεν επιγραφών, εν αίς ο Ἀσκληπιός επονομάζεται Ζυπαρηνός[15] και Σελληνός[16] (;) εικάζεται ότι είχεν αυτόθι και άλλα ιερά και επομένως ετιμάτο κατ' εξοχήν υπό των εξηλληνισμένων ήδη Θρακών, των επί ρωμαιοκρατίας οικούντων ανά την πεδιάδα του νυν Ταταρ-Παζαρτζικίου.

Το τοπωνύμιον Ζύμυδρα - Ζύμυνδρα (Zumudra - Zimidra), Θρακικόν, πιθανώς ετυμολογείται εκ του Ζύ-νδρυμα (Zu-druma) κατά μεταγραμματισμόν και αναδιπλασιασμόν εν αρχή, ενδ. νδύ-νδρυμα (du-druma) δύ-δρυμα, σδύ-δρυμα, ζύ-δρυμα, ζύ-μυδρα, σανσκρ. druma, Ελλ. δρυμός, δρυς, δόρυ, δένδρον (δόρον) κτλ. και εσήμαινε προφανώς δάσος ή άλσος,[17] παρ' ω, ως συνήθως, ήτο ιδρυμένον το του θεού ιερόν.

25 Κατά την γενομένην του ανασκαφέντος[18] το ιερόν ανακοίνωσιν τούτο ήτο περιτετοιχισμένον διά (τετραπλεύρου) περιβόλου, ου εκάστη πλευρά είχε πλάτος 1.10 και μήκος 20 μέτρων, περιέχον πηγήν διαυγούς και δροσερού ύδατος και κείμενον επί δασώδους υψώματος ύψους 480 μέτρων άνω της επιφανείας της θαλάσσης. Πέριξ δε (του περιβόλου) του ιερού εις έκτασιν 50-60 μέτρων ανεκαλύφθη υπό το έδαφος στρώμα 0.20 - 1.2 μέτρου πάχους εξ οστών ζώων, λειψάνων των θυμάτων. Προφανώς δε εν τω περιβόλω ήτο και ο ναΐσκος μετά του αγάλματος του θεού.

Τα ανευρεθέντα εντός του περιβόλου μνημεία, το πλείστον τεθραυσμένα, είναι τα ακόλουθα:[19] 1) Του Ἀσκληπιού, της Υγιείας και του Τελεσφόρου καθ' έκαστον ή ομού βωμοί και τεμάχια αυτών 23, (αναθηματικαί) στήλαι 12, αναθηματικά ανάγλυφα και τεμάχια αυτών 75, αγαλμάτια και γλυπτά τεμάχια, εν οις και του μεγάλου του Ἀσκληπιού αγαλ-

---

15) Ἀποστολίδου, Συλλογή επιγρ. Φιλιπποπόλεως, κτλ. Θρακικά, τομ. VII, ετ. 1936, σελ. 184

16) Του αυτού, αυτόθι, τομ. [illegible], σελ. 183.

17) Ίδε και Tomaschek, Die alten Thraker, II, Die Sprachreste, b. Personen und Ortsnamen, ετ. 1894, Wien.

18) Δ. Τσόντσεφ, ένθα ανάγνωθι και κατ' ιδίαν επιστολάς αυτού προς τον γράφοντα.

19) Περί (του) ναΐσκου (σηκού) του θεού, εν ω ήτο το άγαλμα αυτού ουδείς λόγος γίνεται· πάντως όμως τα μνημονευόμενα μονόπρακτα αυτούς είχε αυτόν.

(ακολουθεί)

ματος, 40· 2) τοῦ Θρᾳκὸς Ἱππέως ἢ Κυρίου Ἥρωος ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα ἐν κι-
νήσει πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ ἐν στάσει 15, θηρῶντος 57, ἐπιστρέφοντος ἐκ θήρας 13, τμή-
ματα 110 καὶ τμήματα ἀγαλμάτων 17· 3) μαρμάρινα κιονόκρανα, ἀγγεῖα,
κεράμεοι λυχνίαι, σιδηραῖ μάχαιραι, μαχαιρίδια, νομίσματα ρωμαϊκὰ μέχρι
τέλους σχεδὸν τοῦ τετάρτου μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε δή, ὡς φαίνεται, τὸ ἱερὸν κατεστράφη, πι-
θανῶς καθ' ἡμᾶς κατὰ τὴν δευτέραν τῶν Γότθων ἐπὶ Οὐάλεντος ἐπιδρομήν.

§6 Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἱεροῦ τούτου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρημάτων ὁ Τσόντσεφ
εἰκάζει ὅτι: α) διαφωτίζεται [illegible] ἡ τῶν τοιούτων ἱερῶν κατασκευή, εἰ καὶ
οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ [illegible] ναοῦ τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἵστατο τὸ ἄγαλμα,
ὅπερ τὸ οὐσιωδέστερον ζήτημα· ὁ περίβολος [illegible] δέον νὰ μὴ ἐκληφθῇ
ὡς οὐσιῶδες χαρακτηριστικόν, διότι ἐν ἄλλοις ἄλλων θεῶν ἀνασκαφεῖσιν ἱεροῖς δὲν
ἀπαντᾷ τοιοῦτος, ἑπομένως ἐνδέχεται ἐνταῦθα νὰ ἐκτίσθη πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν·
β) καθορίζεται ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ παράστασις τοῦ Ἀσκληπιοῦ· ἀλλ' αὕτη εἶναι
ἤδη καθωρισμένη ἐν τῷ ἑλληνικῷ πανθέῳ, γνωστὴ δὲ καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῶν ἐν Θρᾴ-
κῃ ἀνευρεθέντων μέχρι τοῦδε ἱκανῶν ἀναγλύφων αὐτοῦ τε καὶ τῶν συμβόλων τοῦ
δμου ἢ καθ' ἑκάστην, ὡς καὶ ἐκ τῶν νομισμάτων· γ) διαπιστοῦται ἡ ἱστορικὴ μαρτυρί-
α ὅτι αὕτη ἡ περιοχὴ ἦτο συνοικισμένη (ὑπὸ Θρᾳκῶν (μόνον;)) ἐκ τῶν πολλῶν ἐπὶ τῶν ἀναθημάτων θρᾳ-
κικῶν ὀνομάτων, (μόνον θρᾳκικῶν) ὧν ἔνια τὸ πρῶτον ἀπαντῶσιν· δ) καταπίπτει ἡ γνώμη τοῦ A. Bouday
ὅτι ὁ Θρᾷξ ἱππεὺς (Κύριος Ἥρως) ἐλατρεύετο μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ὡς προστάτης αὐτῶν
ἐκ ἀναθήματος γυναικὸς εἰς αὐτὸν τὸ πρῶτον εὑρεθέντος· οὐχὶ τὸ πρῶτον, διότι πρὸ πολλῶν
ἐτῶν εὑρέθη ἐν Φιλιππουπόλει ἀνάγλυφον αν